

Кевін Макдональд

ІДЕОЛОГІЧНА ОБРОБКА І СТРАТЕГІЇ ГРУПОВОЇ ЕВОЛЮЦІЇ В ЮДАЇЗМІ

Найголовніші фрагменти з книги Кевіна Макдональда
“Навіювання, ідеологія і прийоми ведення війни”¹

Будучи нерідким явищем усередині певних людських груп, ідеологічна обробка безпосередньо стосується фундаментальних еволюційних питань, пов'язаних із взаємовідносинами між особистістю і групою. Еволюціоністи тривалий час були переконані, що в конкурентних змаганнях монолітні альтруїстичні групи перемагатимуть об'єднання індивідуалістів. У цьому розділі розглядається ідея групової еволюційної стратегії та підтримується думка, що ідеологічна обробка сприяє розвитку таких (альтруїстичних. — *Ред.*) груп. За деякими винятками, фактичні дані стосовно цієї проблематики узяті з практики життя історичних і сучасних єврейських громад.

Традиційні єврейські суспільства мали численні ознаки відрубності від оточуючих народів. До чинників, котрі сприяли відособленню євреїв від неєвреїв, належали релігійна практика і вірування; відмінні мови (такі як ідиш, іврит та ладіно); манери поведінки (зокрема специфічні жести); зовнішній вигляд і одяг; традиції (особливо закони дієти); домінуючий у громаді рід занять; проживання на відокремлених територіях, на яких поряdkували лише євреї (у відповідності до своїх національних цивільних та кримінальних законів). Усі ці чинники простежуються вже на ранніх стадіях життя єврейської діаспори, а за давнини існувало ще й багато заборон, які прямо обмежували соціальні контакти між євреями і неєвреями (приміром, заборона пити вино, до якого доторкнулися неєвреї, або жартувати з неєвреями під час язичницьких свят у греко-римському античному світі). Можливо, найголовнішою ознакою групового членства та окремішності євреїв (ця ознака вперше зафіксована в П'ятикнижжі) є обрізання і практика суботи.

Дуже вірогідно, що між євреями та неєвреями існують генетичні відмінності, які спостерігатимуться ще протягом тривалого історичного періоду. **Є поважні докази того, що, століттями проживаючи у середовищі інших народів, єврейська спільнота зберігала у чистоті свою окремішню генетичну основу.** Поза сумнівом, це досягалося через функціонування механізмів сегрегації, негативне ставлення до змішаних шлюбів тощо, чим забезпечувалося порівняно незначне проникнення генетичних домішок у єврейський народ.

Діаспора, яка активно зберігає свою генетичну та культурну сегрегацію від оточуючого інонаціонального суспільства, повинна розвивати методи захисту своєї соціальної єдності і запобігати відступництву. Отим-то в історії єврейська групова цілісність базувалася на таких соціально-управлінських та ідеологічних методах, які забезпечували контроль над громадою, проведення в життя групових цілей і творення відповідних ідеологічних структур, що раціоналізували групові цілі як для членів групи, так і для аутсайдерів, та навіювали членам групи переконання про їхню тотожність з групою та її цілями.

Соціальне управління членами групи є принциповою основою групових еволюційних стратегій. Методами соціального управління можуть бути і прихований вплив групового тиску на особу через її звичку одягатися, і закони чи практики, які передбачають жорсткі покарання порушників. Роберт Бойд (Boyd) та Пітер Річерсон (Richerson) показали, що покарання може призвести до стійкого альтруїзму або іншої

¹ INDOCTRINATION AND GROUP EVOLUTIONARY STRATEGIES: THE CASE OF JUDAISM by Kevin MacDonald in "Indoctrinability, Ideology and Warfare: An Evolutionary Perspective" edited by Eibl-Eibesfeldt and Frank Kemp Salter, 1998. Переклад з англійської Олени Каганець, 2000.

групової характерної ознаки. Покарання, яке ефективно сприяє альтруїзму і запобігає невідповідності між особистими і груповими цілями, може використовуватися як культурно сформований метод соціального управління групою. Така еволюція досить рідко трапляється серед тваринних груп через зрозумілу обмеженість їхньої спромоги запобігати “шахрайству”, людські ж групи саморегулюються шляхом соціального керування. З огляду на це теоретична можливість вторгнення егоїстичних типів із сусідніх людських груп чи поява таких типів усередині групи може бути виключена або суттєво зменшена.

Сприяння альтруїзмові через покарання неальтруїстів слід розглядати як спеціальний випадок загального принципу: соціальне управління може діяти на користь групових інтересів, які протистоять індивідуальним его-інтересам. Групові стратегії повинні захищати себе від “шахраїв”, котрі отримують вигоду від членства в групі, але при цьому не відповідають груповим цілям.

Окрім соціального контролю, групові стратегії характеризуються ретельною розробкою ідеологічних структур, які раціоналістично пояснюють групові цілі та обґрунтовують норми поведінки всередині групи. Найважливішою формою такої ідеології в людській історії є те, що ми називаємо релігією, отож очевидно, що ідеологічна обробка в юдаїзмі (який є груповою еволюційною стратегією) передбачає насадження передусім релігійних вірувань.

1. ІДЕОЛОГІЧНА ОБРОБКА ГРУПОВОЮ ЕТИКОЮ ЮДАЇЗМУ

Значною мірою завдяки ефективному соціальному управлінню юдаїзм тривалий час підтримував високий рівень групової згуртованості та альтруїзму. Неальтруїсти та неколективісти каралися, натомість колективістські альтруїсти були забезпечені високим соціальним престижем. Однак соціальне управління — це ще не все. Якби це був єдиний засіб керування, то юдаїзм чи якісь інші подібні групові еволюційні стратегії сприяли б створенню певного різновиду поліційної держави, де пануючою мотивацією для соціально схвалюваної поведінки ставав би страх перед негативними наслідками особистої непоступливості.

Сумнівно, щоб така група довго існувала. Це по-перше. А по-друге, історія свідчить: **юдаїзм якраз і робив головну ставку не на суто адміністративний момент, а на ідеологічну обробку особистостей задля психологічного прийняття ними групових цілей.** Як і всі колективістські культури, юдаїзм залежить від того, наскільки міцно у свідомості особистості закорінене ототожнення себе з групою. Триандіс (Triandis) твердить, що ототожнення з групою посилюється такими обставинами: членство в групі винагороджується; членство в групі дозволяє особі відчувати свою відмінність (характерність, особливість) і усвідомити єдність долі всіх членів групи; невелика кількість членів групи (що дає відчуття обраності, кастової виключності. — Ред.); група має відмінні (характерні, особливі) норми та цінності. До того ж еволюціоністи наголошують, що соціалізація, заснована на груповому членстві, нерідко запроваджує механізми родової ідентичності (посилання на родинну природу групи, поняття “батьківщина”, “єврейський народ” тощо) та фенотипову подібність членів групи (одяг, манери).

Поза сумнівом, згадані механізми мали місце в усіх історичних єврейських громадах. Я відзначив переважну поширеність зовнішніх ознак (мова, одяг, манери), які підкреслювали відмінність традиційних єврейських суспільств від оточуючих неєвреїв. У даному контексті ці ознаки сприяли посиленню фенотипової подібності групи і окреслювали характерний набір групових норм та цінностей. Більше того, протягом усієї історії єврейства ОСВІТА була покликана утверджувати в широко розсіяних традиційних єврейських суспільствах усвідомлення своєї відмінності від чужих та єдності долі усієї єврейської діаспори.

Ці тенденції виразно простежуються у житті історичних єврейських громад, а також сучасних ортодоксальних хасидських та інших єврейських груп. Камен (Kamen) спостеріг, що **послідовники правовірної форми юдаїзму, яка відзначається значним містичним ухилом, стурбовані “зараженням” цієї форми (передусім у Східній Європі) “язичницькою культурою” і дуже старанно працюють над тим, аби мінімізувати контакт їхніх дітей з нею ба навіть заперешкодити їм усвідомити наявність ширшої (у порівнянні з єврейською) культури.** Як і в усій єврейській діаспорі, єврейські суспільства в англomовному середовищі мають дуже багато ознак групового статусу, включаючи сюди

розмовляння єврейською мовою (у даному випадку на їдиш), відмінний стиль одягу і відмінні єврейські імена. Один молодий хасид прокоментував це так: “Я називаю свій одяг персональною зброєю, позаяк у разі виникнення у мене спокуси вчинити щось таке, що несумісне із законом (єврейським. — **Ред.**), на мене подивляться, подивляться на мій капелюх, пальто, пейси, і це нагадає мені, хто я. Немає нікого, крім мене, на кого дивляться, і, повірте, цього мені досить”. Остання частина цитати є особливо значущою: цей чоловік додержується закону не тому, що побоюється негативних санкцій (у разі порушення закону. — **Ред.**), а тому, що психологічно повністю приймає його і свідомо бажає чинити відповідно до його приписів.

Освіта є надзвичайно важливою, але найголовнішою метою хасидів є скоріше окультурнення, ніж розкриття предмету вивчення (ідеться про те, що освіта хасидів зосереджується виключно на питаннях суто єврейської культури. — **Ред.**). Телевізійні й інші засоби інтеграції з ширшою культурою заборонені, і дитина просто закрита для цих впливів. Крім того, численні єврейські свята використовуються у шкільній програмі як привід для обговорення певних подій, котрі посідають важливе місце в єврейській історії чи релігійній практиці.

У практиці єврейської ідеологічної обробки вживалися екстремальні методи, за допомогою яких людей ще змалечку ставили в ситуації, коли група набувала певний позитивний досвід свого життя в умовах великої емоційної насиченості. Цей метод можна вважати аналогічним явищу “любовного бомбардування” як аспекту ідеологічної обробки в релігійних культурах, — з тією лише різницею, що євреї перебували під дією цього методу з раннього дитинства і протягом усього свого наступного життя. Починаючи ще від народження, діти у традиційних громадах єврейських містечок Східної Європи соціалізувалися не просто як особистості чи члени сім’ї, а й як члени громади. Народження дитини святкувалося всією громадою, і для дітей були відведені спеціальні ролі в безлічі релігійних подій. Під час святкування єврейської пасхи найменша дитина запитувала пасхального агнца, “тремтячи від хвилювання”. Ретельно розроблена церемонія була покликана примусити дитину усвідомити свій глибинний, освячений давніми історичними традиціями зв’язок з сім’єю, а сім’ю — з ширшою групою євреїв.

Інше свято, Лаг ба Омер, відбувається повністю задля дітей, а головною частиною Ханукаха (свята на честь перемоги Маккавеїв над греками-язичниками) є момент, коли діти ходять навколо родичів, аби ті дали їм гроші. Фундаментальною церемонією, яка відзначає створення нових відносин дитини з групою, є ініціація (посвячення тринадцятирічного хлопчика у членство в громаді).

Набуття дітьми позитивного досвіду групи триває аж до дорослого життя. У хасидів звичайними є групові збори і соціальні події. Щотижня відбуваються збори чоловіків, на яких діти вправляються у групових співах. Після співів — лекція про Тору (по всьому комплексу єврейського закону і вчення), після лекції — пісні і танці. Особливо вражають групові чоловічі танці (які виконуються також і на весіллях та інших соціальних акціях), коли чоловіки беруться за руки і танцюють в атмосфері великої радості і збудження. Це — безперечне свідчення потужних позитивних сил, що ними міцно згуртовуються разом усі члени групи.

Служби в синагогах також сприяли набуттю позитивного групового досвіду у традиційному єврейському суспільстві. Зборовський (Zborowski) та Герцог (Herzog) відзначають гойдання і співання громадою як провідний аспект служб у синагогах традиційних європейських єврейських містечок-громад: “Уся кімната — це чорно-біла маса, яка гойдається; вона наповнена непевним шепотінням і низьким співом, над яким підноситься і понижується, благає і тріумфує вібруюче сопрано, перетворюючи традиційні мелодії з повторами і модуляціями на свої власні. Парафіяни моляться як один, але усередині цієї єдності кожна людина особисто звертається прямо до Бога”.

Крім позитивного досвіду, що сприяє прилученню особи до групи, існують також негативні санкції щодо особи у разі нехтування нею груповими цілями. Відповідність особи груповим позиціям і поведінці є важливим аспектом соціального управління у традиційних єврейських громадах. “Сенс правильної поведінки, хасидської поведінки, має пріоритет над індивідуальними відхиленнями. Група не потурає протилежній поведінці; більшість швидко реагує і дає прочухана будь-якому своєму членові, чия поведінка негативно відбивається на його товаришах”.

Мейер (Mayer) описує ретельно розроблені механізми соціального керування ортодоксальною громадою, які одразу ж реагують на будь-яку ознаку невідповідності особи груповим настановам (такою ознакою може бути надто мала чи надто яскраво пофарбована ярмулка тощо). Кажучи про традиційні єврейські містечка-громади в Європі, Зборовський і Герцог зі свого боку також документують ці механізми. Зокрема, люди ревно дбають про добру думку оточуючих щодо себе. **Кожний знає все, що треба знати про інших членів громади, а відстороненість і секретність тут уважаються неприпустимими.** Ідеологічна обробка передбачає також негативні процедури, подібні до злих піджартовувань.

Після ініціації і приблизно протягом семи років до одруження хлопці проводять 16 годин на добу у групі рівних собі. До їхніх занять тут входять спільний сніданок, прийняття ритуальних ванн, спільне навчання та молитва. У цьому віці пізнання себе відбувається дуже емоційно. Відзначаються великі вольові зусилля дітей (аж до добровільного скорочення часу на сон), скеровані на те, аби якомога краще виконувати свої обов'язки у групі. Вважається необхідним, щоб хлопці цього віку контактували між собою переважно в групі рівних собі, і якщо дитина проводить більше, ніж треба, часу вдома, то це погано відбивається на ній та її сім'ї.

Соціалізація дітей і дорослих у межах групи є очевидною і в набагато менш традиційних єврейських групах. **У сучасному американському суспільстві юдаїзм розглядається як найкраща громадська релігія.** З огляду, вочевидь, на звуження кола традиційних механізмів відокремлення, які сприяли груповій згуртованості євреїв протягом століть, юдаїзм стає зараз одним з найголовніших важелів запобігання відступництва (особливо намагаються при цьому зміцнити єврейську освіту). Тих, хто перейшов на бік супротивника, просто “анулюють”, а тривалість існування та нероздільність групи прагнуть зберігати шляхом сформування центрального ядра, складеного з найдовірениших осіб. З огляду на асиміляційний тиск з боку оточуючого суспільства велике значення надається “визнанню єврейської освіти як найбільш життєво необхідного елементу збереження єврейського народу”.

Усвідомленню дітьми своєї належності до єврейства сприяють заохочувальні подорожі учнів старшої школи і студентів коледжів до Ізраїлю, що його Елазар (Elazar) визначив як “центральный осередок американсько-єврейських навчально-виховних зусиль”. Вучер (Woocher) відзначає, що на поїздки до Ізраїлю накладаються містичні обертони з єврейської історії (наприклад, відвідування меморіалів холокосту), які мають на меті зміцнювати у відвідувачів їхню єврейську ідентифікацію. Усамітнення використовується як вид релігійного досвіду, який впливає на свідомість, відсторонюючи усамітнених від їхнього звичайного життя та наголошуючи на діяльності, зорієнтованій на групу, на значенні громади, на ностальгії та “особливості” єврейства, відновлюючи зобов'язання особи щодо групової ідентифікації та групових цілей.

2. НАСЛІДКИ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ОБРОБКИ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Психологічні підходи дозволяють припускати, що притаманний юдаїзмові дуже виразний культурний сепаратизм надаватиме як євреям, так і неєвреям можливість сортувати інших за категоріями “євреї” або “неєвреї” та перебільшувати фактор подібності членів кожної категорії. Важливим результатом такої самокатегоризації буде те, що люди прийматимуть лише ті вірування і поведінку, які відповідатимуть стереотипам вибраної ними групи.

Люди максимізують відмінності своєї групи від інших через акцентуалізацію позитивних характеристик своєї групи. Наприклад, описуючи процеси єврейської ідентичності у колишньому Радянському Союзі, Джайтлмен (Gitelman) відзначив, що велику зацікавленість тамтешніх євреїв у своїй історії можна витлумачити “не просто як жадобу історичних знань, але як необхідність локалізувати себе всередині групи з її досягненнями та її долею. Це — ніби власний статус людини, принаймні в її очах, який може бути визначений успіхами інших, які носили таку ж саму етикетку: “Якщо Ейнштейн був євреєм, і я єврей, то це зовсім не означає, що я Ейнштейн, але...””.

Люди легко приймають негативні стереотипи щодо іншої групи, які мають велику інерцію (наприклад, вони повільно змінюються і чинять опір компенсаційним прикладам). Опір змінам є особливо міцним, коли стереотипова категорія має

концептуальне значення для позитивної оцінки своєї та для негативної оцінки чужої групи. Можна очікувати, що люди скоріше змінять категоризацію — на основі компенсаційних прикладів стереотипів — кольору волосся членів чужої групи, аніж категоризацію цих “чужаків” як тупоголових, ледачих або нечесних.

Результатами процесів такої категоризації є групова поведінка, скерована на дискримінацію чужої групи і підтримку своєї, та переконання у зверхності, перевагах своєї групи над іншими. При цьому, хоча групи можуть бути первинно поділені на два протилежні одновимірні класи (наприклад, євреї — неєвреї), існує тенденція розширювати число оціночних вимірів, за якими люди категоризуються в групах. Таким чином, від єврея очікується не тільки беззастережне відмежування від неєврея, але й формування такого погляду, згідно з яким неєвреї характеризуються численними негативними рисами (наприклад, тупоголовістю, пияцтвом), тоді як євреї — виключно позитивними (наприклад, тямущістю, тверезістю).

Серія цих контрастів вбивається в голови підростаючих дітей єврейських містечок. Це робиться з метою формування такої поведінки, яка б сприймалася як сутнісна характеристика євреїв (протиставлена поведінці неєвреїв як відповідно їхній сутнісній характеристиці). Єврейська дитина повинна демонструвати інтелект та стриманість, плекати духовні цінності, культивувати раціональні, цілеспрямовані види діяльності, прагнути “прекрасного” сімейного життя. Серед неєвреїв же вона знаходить прямо протилежні якості за кожним пунктом: наголос на заземлених, “тілесних” прагненнях, нестриманість, сліпий інстинкт, сексуальну всездозволеність, безжальну силу. Перший список розміщується у дитячій свідомості під ярликом єврейського, другий — неєврейського.

Зборовський і Герцог пишуть, що такий погляд на світ був підтверджений прикладами поведінки неєвреїв (узгодженої з їхнім негативним стереотипом), коли вони раптом зайнялися вбивчими єврейськими погромами. В цьому, на думку євреїв, ясно виявилися їхня (євреїв. — Ред.) зверхність та нижчість тих, хто не належав до їхньої групи. Євреї дуже шанували свої відмінні риси, за якими вони оцінювали себе, і мали негативний погляд на неєвреїв. Існував загальний дух вищості євреїв над неєвреями. Повертаючись з суботніх служб, євреї “жаліють босоногих неєвреїв, позбавлених Завіту, Закону і радості Суботи... Ми думаємо (ідеться про думку євреїв. — Ред.), що вони (неєвреї. — Ред.) нещасливі. Вони не мають втіхи... не мають Суботи... не мають свят... не мають забави... Вони б тільки багато пили, і ви не можете їх звинувачувати, — їхнє життя таке нещасне”.

Негативне ставлення було цілком взаємним. І євреї, і неєвреї ставилися одні до одних як до подоб тварин, напівлюдей. Коли вмирав хтось з протилежної групи, вживалося слово, яке вживається, коли говорять про смерть тварини. Неєврей сказав би про члена своєї групи, що він “їсть”, тоді як про єврея скаже, що він “жере”. Селянин скаже: “Це не людина, це єврей”, а єврей скаже, що неєврей — це не людина. Існувала міцна тенденція щодо взаємного негативного ставлення і стереотипів. Про іншу групу спокійно розповідатимуть брехню, і щоденні справи робитимуться з підтекстом взаємної підозрливості. “І єврейський торговець, і неєврейський селянин відчуває в глибині душі свою вищість: єврей — в інтелектуальній і духовній сфері, неєврей — у фізичній силі — своїй власній і своєї групи. Під таким самим знаком кожний протистоїть іншому: селянин почувається ні в сих ні в тих в інтелектуальній сфері, яку він приписує єврею, а єврей пригнічений фізичною силою, яку він приписує неєврею”. Документація не завжди є такою точною, як у випадку з Польщею, та все ж таки існує дуже багато переконливих доказів того, що в усіх суспільствах взаємна ворожість між євреями та неєвреями — у більшості або у всіх комбінаціях юдаїзму та неєврейської соціорелігійної традиції — має тенденцію до зростання (щодо євреїв-сефардів і романських євреїв див. Shaw 1991, щодо сефардів в Іспанії до вигнання — Neuman 1969, щодо сучасного фундаменталістського юдаїзму — Neilman 1992).

У контексті досліджень процесів розвитку соціальної ідентифікації треба зауважити, що ці процеси активізуються в бік колективізму в часи загострення боротьби за ресурси і посилення загрози для групи; тоді залучаються спеціальні механізми, котрі виникають як результат селекції на груповому рівні. Зовнішня загроза зменшує внутрішні незгоди і максимізує сприймання спільного інтересу серед членів громади. В умовах посилення зовнішньої загрози збільшується

кооперативна і навіть альтруїстична поведінка, виявляється тенденція сильніше ідентифікувати себе з групою і розчиняти особисті інтереси в її інтересах. Як зауважують Уїлсон і Собер (Wilson and Sober, 1994), такі механізми не свідчать про конфлікт між особистістю та груповими цілями, позаяк особистість, залучена до альтруїстичної або якоїсь іншої орієнтованої на групу поведінки, може при цьому продовжувати керуватися своїми власними інтересами.

Усвідомлення антисемітизму сприятиме поглибленню сенсу групової ідентифікації та соціальної зчепленості (зв'язку) перед лицем загрози, — тут ідеться про синдроми “спільної долі” або “спільного ворога”, що їх вивчають психологи. Фельдман (Feldman) простежує міцні тенденції посилення єврейської ідентифікації і відкидання неєврейської культури від самого початку юдаїзму в давньому світі і протягом усієї наступної єврейської історії. **Історично антисемітизм та усвідомлення антисемітизму були потенційною спонукою для євреїв зміцнювати свої групові зобов'язання та розвивати засади юдаїзму.**

Герц (Herz) і Розен (Rosen) помітили, що для єврейських родин “гоніння або нависла небезпека — це частина культурного спадку, котра звичайно є предметом гордошів. Страждання є навіть формою єдності з братами-євреями. Це сполучає євреїв з їхньою спадщиною — стражданням євреїв протягом усієї історії людства”. Цей коментар ще раз показує важливість сенсу спільної долі та безперервності (цілісності) єврейської ідентифікації. Зборовський і Герцог помітили, що домівки заможних євреїв у традиційних єврейських містечках Східної Європи часто мали таємні ходи, але вони не використовувалися під час антисемітських погромів, а були “частиною уяви дітей, котрі гралися біля них як біля напівзабутої згадки, і це було ментальною зброєю кожного єврея”.

У своїх прагненнях поглибити смисл групової ідентифікації державні власті часто маніпулюють описаним вище викликом зовнішній загрози. Хеллер відзначив, що провідною рисою радянської пропаганди протягом усього її існування було насадження віри, що СРСР є “оточеною фортецею”, а важливим чинником життя “в оточеній фортеці є страх і ненависть до зовнішнього ворога, який оточив твердиню і підкопує стіни, загрожуючи вашій домівці і вашому життю”.

Сучасний юдаїзм також має аспект насадження ментальності обложених. У рамках таких підходів **неєврейський світ концептуалізується як цілком ворожий, такий, у якому життя єврея завжди перебуває на межі знищення.** “Як і протягом багатьох попередніх поколінь євреїв, котрі переживали подібні відчуття, керманічі держави (сучасного Ізраїлю. — Ред.), боючись близького кінця, трансформували ці побоювання у психологічну зброю виживання”. Так, Вучер зауважує, що з 1960-х років докладалися великі зусилля, аби американські євреї відвідували Ізраїль з метою зміцнення єврейської ідентифікації, а головним моментом цих візитів були поїздки на прикордонні аванпости, “де фізично відчувалася перманентна загроза безпеці Ізраїлю”. Справді, єврейські релігійні центри свідомості значною мірою ґрунтуються на спогадах про гоніння, включаючи єврейську пасху, свято на честь перемоги Маккавеїв над греками-язичниками, свята на честь визволення перського єврейства Естерою, день Примирення. Ліпсет (Lipset) та Рааб (Raab) зауважують, що **євреї вивчають історію середніх віків як період переслідувань єврейства у християнській Європі з такими кульмінаційними пунктами, як вигнання та вироки інквізиції.** Євреї також добре обізнані з історією переслідувань у Східній Європі, особливо з боку царату. Останнім часом визначну роль у єврейській концептуалізації почав відігравати холокост.

Особливо великого значення зовнішній загрози, що цементує групові зв'язки, надають, зрозуміло, ті євреї, які зацікавлені у збереженні групової зчепленості. Вони негативно або принаймні недвозначно ставляться до можливості повного прийняття євреїв неєврейською спільнотою. Єврейські лідери у сучасній Америці нерідко висловлюють стурбованість “коханням до смерті”, оскільки повне прийняття може призвести до змішаних шлюбів і втрати єврейської ідентичності. Можливо, саме цим острахом пояснюється схильність американських євреїв перебільшувати реальні масштаби антисемітизму. Наприклад, Ліпсет і Рааб наводять результати досліджень, починаючи з 1985 р., за якими третина опитаних у Сан-Франциско євреїв заявила, що у євреїв немає шансів бути обраними до Конгресу США. І це тоді, коли три чверті представників Конгресу від цієї території, так само як і двоє сенаторів штату і мер Сан-Франциско, були “добре

ідентифікованими” євреями. Результати досліджень, починаючи з 1990 р., показали, що вісім з десяти американських євреїв серйозно побоюються антисемітизму, і чимало їх вважають, що антисемітизм зростає, навіть якщо і не мають доказів цього. У той же час 90% опитаних неєвреїв розглядають антисемітизм як залишкове і зникаюче явище.

На користь тези, що особистості сильніше горнутья до своєї групи в умовах зростання зовнішньої загрози, свідчить те, що колективістські тенденції єврейських громад стають виразнішими під час конфлікту. Наприклад, на початку Нової історії в єврейських громадах Османської імперії підтримувався екстремальний рівень підпорядкування населення і дбайливого контролю за ним. Громада чітко регулювала кожний аспект життя, включаючи форму і довжину бороди, фасон одягу (“на вихід” і хатнього), суми пожертв окремих членів на загальні потреби, кількість людей на товариських зібраннях, вигляд могил і надгробних каменів, точну регламентацію поведінки в суботу, чітку форму приватних бесід, пріоритет соціальних зібрань перед особистим життям тощо. Ці правила запроваджувалися у формі “різновиду поліцейського нагляду”, і нехтування ними спричинювало ув’язнення у громадських в’язницях або й крайній захід — відлучення від громади. Згадані гіперконформістські тенденції мали місце і в періоди економічних піднесень, але найекстремальніших форм вони набували в періоди економічного занепаду та гонінь.

Вище було описано статичну картину механізмів, пов’язаних із груповими зобов’язаннями, та разом із тим усередині єврейських громад траплявся особовий відбір за якостями, пов’язаними із соціальною ідентичністю та колективізмом. За Тріандісом, індивідуалізм/колективізм є виміром особистих відмінностей, і є дуже мало випадків, коли особа стоїть на крайній позиції такого виміру, на такій точці, коли перехід на бік супротивника є неможливим. Особливо вражає феномен, коли євреї куди частіше йшли на муки чи самогубство заради групи, аніж покидали її в умовах зовнішньої загрози.

Нещодавно з’явилася чимало літератури з релігійних культів, яка ілюструє важливість процесів соціальної ідентичності та розташовує їх на крайніх колективістських позиціях у вимірі індивідуалізм/колективізм. Ці міцно згуртовані харизматичні групи є колективістськими та авторитарними. Усередині групи панує гармонія і повага до її членів, поєднана з негативним ставленням до аутсайдерів. Психологічне благополуччя особи посилюється, коли вона вступає в таку групу, а коли цю особу туди не приймають, то вона психологічно страждає.

Ця психологічна мотивація може посилюватися відчуттям особистої загрози перед вступом до культу. Багато з тих, хто приєднується до культу, не задоволені своїм життям і відчують загрозу своїй особистості, — це те, що я інтерпретую як результат запуску колективістських механізмів у факультативний спосіб (тобто не громада застосовує колективістські механізми щодо особи, а сама особа прагне увійти до системи таких механізмів заради розв’язання в умовах громади своїх особистих проблем. — Ред.) у відповідь на зовнішню загрозу або просто задля досягнення життєвого успіху. Галантер (Galanter) довів, що особи, які отримують полегшення після приєднання до культу, перед цим найбільше страждали, відчуваючи економічні, соціальні та/або психологічні стреси (спричинені, наприклад, зміною місця проживання, звільненням з роботи, хворобою родичів).

Для істориків тривалий час були очевидними єврейське мучеництво та екстремальна інтенсивність єврейських групових зобов’язань. Джонсон називає євреїв “найнастирнішим народом в історії”, але така оцінка здається неповною. Єврейські групи століттями виявляли упертість (зберігали свою етнічно-корпоративну замкненість, ідентичність. — Ред.), навіть коли вони були ізольовані одна від одної, зазнавали гонінь і протягом багатьох поколінь змушені були переховуватися.

Серед євреїв є значна критична маса тих, для яких навіть сама думка про залишення групи не підлягає ніякому обговоренню (хоч би які наслідки таїла для особи така беззастережна вірність громаді). Погляньте, наприклад, на поведінку групи євреїв-ашкеназі у відповідь на вимоги прийняти християнську віру під час заворушень навколо Першої Крусади в Німеччині у 1096 році. Ця поведінка була просто видатною. Коли постав вибір між переходом до іншої віри та смертю, євреї “витягнули вперед свої шиї так, щоб їхні голови можна було відрубати в ім’я їхнього Творця (ідеться про те, що євреї вбивали один одного. — Ред.)... Батьки також падали

разом зі своїми дітьми, щоб бути вбитими разом. Вони вбивали братів, родичів, дружин і дітей. Женихи вбивали своїх наречених, а нещасні матері — своїх єдиних дітей”, — писав єврейський літописець — сучасник тих подій.

Не може бути, щоб такий народ мав алгоритм розрахунку, який нейтралізує тенденцію виходу з групи звичайними життєвими вигодами, що їх особа отримує у складі громади. Куди вірогіднішим є те, що люди відчувають жертвний обов'язок за будь-яких умов залишатися в групі і що для них не існує ніяких обставин, які б примусили їх покинути колектив, піти своїм власним шляхом та асимілюватися в оточуючому іноетнічному середовищі. Як указувалося вище, селекція на рівні групових потреб не означає, що особовим цінностям групового членства не приділяється уваги. Однак чимало членів високомонолітних груп, які користуються повною довірою, не мають алгоритму, що оцінює особисті цінності та вигоди від членства у групі.

Таку саможертвну поведінку в групі можна, гадається, виробити тільки шляхом ідеологічної обробки та генної селекції. Протягом тривалого історичного часу у єврейській діаспорі зросла пересічна чисельність тих, хто непорушно, з особливою переконаністю дотримується колективістських позицій, позаяк особи з низьким відчуттям колективізму, які не підкорялися стандартам групової поведінки, або добровільно переходили на бік супротивника, або силоміць відкидалися громадою.

Історики юдаїзму не раз наголошували, що найдовірениші члени групи визначали напрямок її життєдіяльності і з огляду на це отримували непропорційну кількість владно-громадських привілеїв. Не всім це подобалося. Євреї, котрі переходили на бік супротивника в середні віки (і інколи переслідували своїх колишніх одновірців), чинили так, бо були нездатними витримувати вимоги старших щодо покори (сефард філософ Спіноза — відомий приклад неконформіста, вигнаного з єврейської громади.) Починаючи з періоду зангліїщення, ця тенденція зміцнилася, оскільки відтоді ціна відступництва понизилася. Після початку зангліїщення стало досить звичним відступництво від юдаїзму через психологічне несприйняття обмеженого життя громади, і це мало негативні демографічні наслідки для єврейської діаспори.

Ці явища у традиційних єврейських суспільствах викликали дискримінацію всередині громади. Так, перед родинами відступників або порушників головних законів громадської поведінки зменшувалися шлюбні перспективи. Кажучи про Іспанію 13-го століття, Ньюман (Neuman) відзначає, що ці заходи здійснювалися як задля утруднення прийняття кимось християнства, так і задля захисту родин відступників від образ. Річ у тому, що навернення якоїсь окремої людини до іншої віри заплямовувало всю сім'ю. Вчинку відступника було досить, щоб гарантувати розрив весільних заручин невинного родича. Колишні собрати ставилися до нього як до ренегата і виганяли з товариства.

Таке соціальне управління, коли людей карали за порушення поведінкових норм групи їхніми родичами, було звичним для всієї єврейської історії. Пишучи про середньовічні ісламські часи, Койтейн (Coitein) зазначає, що громадська думка визнавала відповідальність віддаленої рідні, хоч це і не було формальною частиною єврейського закону. Хундерт (Hundert) пише, що в традиційному суспільстві ашкеназі син того, хто прийняв іншу віру, виганявся і висміювався громадою через батькове відступництво; це добре ілюструє ті негативні наслідки для всієї родини (навіть поза межами одного покоління), що їх спричинювало навернення якоїсь особи до іншої віри. Дешен (Deshen) описує випадок у Марокко 19-го століття, коли чоловікові дозволили розірвати заручини з жінкою, чия тітка народила позашлюбну дитину; це рішення ґрунтувалося на прецеденті, коли чоловікові дозволили розірвати заручини з жінкою, чия сестра прийняла іслам. **Усі ці випадки пояснюються тим, що непідкореність групі вважалася деякою мірою спадковою, тобто генетичною (за повідомленням Дігмана, 1990, всі особові риси вважалися у євреїв спадковими), отож вищезгадані каральні практики відігравали роль селекційної концентрації в загальному єврейському генофонді генів групової лояльності та соціальної відповідності (інакше кажучи, з огляду на певний випадок відступництва якоїсь однієї особи вважалося, що вся її родина має генетичну схильність до зради, і**

членам цієї родини заборонялося народжувати собі подібних, аби не продовжувати “зрадницьку” генетичну лінію. — Ред.).

Постійна культурна селекція у єврейському суспільстві виглядає досить вірогідною, бо найвищу готовність зректися юдаїзму виявляли саме ті люди, яким було важко підпорядковувати свої інтереси групі. Ці особи висміювалися у численних інструкціях, котрі регламентували кожний аспект життя традиційного єврейського суспільства. За термінологією Тріандіса, відступники були “ідіоцентричними” щодо колективістської культури, тобто вони менше орієнтувалися на групові інтереси та ставили їх нижче від власних інтересів. Таким чином, **цілком вірогідно, що існувала внутрішньогрупова селекція за тими генами, які схиляють особу до колективізму; зрозуміло, що дібрані за такими спадковими якостями люди просто не можуть діяти егоїстично.**

Ця гіпотеза підтримується відкриттям, що євреї переважали в неєврейських релігійних сектах. За Галантером, 21% членів комуни “Духовне світло”, організованої Махараджі (у США. — Ред.), були євреями, хоча євреї репрезентують лише 2% населення Сполучених Штатів. **Цей факт підтверджує припущення, що євреї мають сильну генетичну тенденцію до колективізму.** Крім того, великий відсоток євреїв залучено до специфічно єврейських груп, котрі характеризуються тими багатьма рисами (зчепленість, колективізм, тоталітаризм), що їх приписують релігійним культам.

У цьому контексті цікавим є те, що високоповажні євреї шукають маленькі синагоги з родинно-етнічною однорідністю, де зберігається глибокий смисл групової ідентифікації. Головною метою таких малих синагог, здається, є задоволення потреби в почутті групової ідентифікації, — це та близькість у групі, яку Мейер називає терміном “ми-почуття”.

ВИСНОВОК

Ідеологічна обробка є переломною людською адаптацією, спроможною формувати високозгуртовані групи. Групові стратегії є дуже потужними у порівнянні з особистими стратегіями, як це демонструє юдаїзм. Сила єврейської групової стратегії ґрунтується на:

- * культурних та еволюційних практиках юдаїзму, які продукують освічену еліту, спроможну поліпшити долю (статки) усієї групи;
- * універсальній єврейській освіті, яка дає змогу набути рівня знань, загалом вищого, ніж рівень знань решти членів суспільства (в якому живуть євреї. — Ред.);
- * високому рівні альтруїзму та кооперації.

Присутність сильної групової (єврейської) стратегії в суспільствах (де живуть євреї. — Ред.) дозволяє очікувати динамічних процесів розвитку стосунків між носіями цієї стратегії та рештою населення. Оскільки групова стратегія, така як юдаїзм, стає все більш провідною (помітною) і потужною, треба думати, що нечлени єврейських груп відчуватимуть все більше й більше бажання приєднатися до цих високозгуртованих (зчеплених) груп, аби просувати через них свої власні інтереси.

Головні мої висновки: протягом тривалого історичного часу успішні групові єврейські стратегії породжували відповідні реакції інших етнічних груп, які все більше і більше усвідомлювали необхідність своєї організації задля захисту себе від експансії згаданих стратегій. Результатом усього цього стала дивовижна історична динаміка, яка засвідчила еволюцію від індивідуалістичних тенденцій західних суспільств до висококолективістської ідеології у вирішальні історичні епохи, причому одним із найпотужніших проявів цієї ідеології цілком логічно був антисемітизм (пізньоримська і західнохристиянська цивілізації, нацизм).

Джерело:

The NeoEugenics' Web Site. A Eugenics Perspective: Breeding an Improved Human Species Through Purposefully Directed Evolution.

<http://home.att.net/~eugenics/index.htm>

Праця Кевіна Макдональда підтверджує висновок про те, що єврейська раса належить до біосоціальних організмів другого психоінформаційного рівня — рівня колективного досвіду, про що розповідалося у статті “Арійський стандарт” (розділ 2.3. Типологія великих рас) з попереднього числа нашого журналу. У зв’язку з цим доцільно навести з цієї статті відповідний фрагмент:

ДЛЯ РАСИ ДРУГОГО РІВНЯ (рівня колективного досвіду) вже властиве відчуття більшої виділеності людини з природного оточення. У неї суттєво вища здатність навчатися на основі чужого досвіду, вміння ефективно застосовувати колективний досвід, соціальні норми, технологічні стандарти. Звідси особливий традиціоналізм, схильність до зрівнялівки, колективізм за принципом “великого мурашника”, механічна дисциплінованість. На цьому рівні присутня вища (у порівнянні з першим рівнем) соціальна структурованість, розвинена здатність до створення статичних ієрархізованих державних утворень з тенденцією ігнорування індивідуальних людських особливостей та здібностей.

Описані якості найбільш властиві жовтій расі, яка найкраще виражає ідеї колективізму, традиціоналізму, незмінності, стандартизації. Характерним прикладом можуть бути японці. Відомо, що їхні економічні успіхи пов’язані не стільки з власними відкриттями, скільки з умінням використовувати напрацювання європеоїдів, зокрема шляхом масштабного придбання патентів та ліцензій. Яскравою ілюстрацією є “азіатський спосіб” ведення переговорів: вони приходять вже з готовим рішенням, випрацюваним колективно. Якщо ж ця “домашня заготовка” не спрацює, тоді вони повертаються додому і формують нову “заготовку”. Вони не ризикують оперативно приймати нестандартні рішення, оскільки це суперечить способу мислення, притаманному расі другого психоінформаційного рівня. Цьому типу мислення відповідає і азіатський спосіб службового зростання за принципом “чим старіший, тим старший”. Для європеоїдів він видається примітивним, але для раси-2 — це найбільш ефективна модель.

Жовта раса, особливо в особі китайців і єгиптян, показала свою здатність до створення достатньо стабільних державних структур. Їхня характерна риса — надзвичайна статичність і кастова розчленованість. Нерідко це жорсткі авторитарні і тиранічні режими. В цьому плані жовта раса неначе уособлює підлітковий вік людства, з властивими для підлітків здатністю до швидкого “збивання” в достатньо жорсткі угруповання (інколи — банди), схильністю до максималізму і невмотивованих проявів жорстокості. Жовта раса потребує допомоги з боку білої раси в плані розвитку толерантності, терпимості, милосердя, інтелектуальної гнучкості, активізації творчого начала. Хоча їхня підліткова впертість і затятість цьому може серйозно заважати. У силу перерахованих вище причин, як знаємо з історії, саме жовта і біла раси були найбільшими конкурентами.

Колективістська модель поведінки є найефективнішою для рас другого психоінформаційного рівня. В юдаїзмі вона плекалася протягом тисячоліть, закріплювалася на генетичному рівні і була доведена чи не до найвищого рівня довершеності. І зовсім не тому, що євреям так забажалося, — просто у них не було іншого вибору. Індивідуальній творчості індоевропейців (раса-III) семіти та монголоїди (раса-II), за великим рахунком, можуть протиставити лише одне — злагоджені колективні дії.

Необхідно особливо наголосити, що такі дії не є лише “пристосуванським” засобом єврейської діаспори у боротьбі за виживання. До єврейського способу буття закладено глибший загальноцивілізаційний сенс. У цьому контексті особливу увагу привертає заключний абзац з наведеного тексту Кевіна Макдональда. Якщо переповісти цей абзац своїми словами, то головна його думка звучить так: **консолідація та активізація єврейських громад стимулює консолідацію і активізацію їх неєврейського оточення.** Це підтверджує висновок, що семітизм (у даному випадку світове єврейство) відіграє роль антитези індоевропеїзму, оскільки антитеза призначена сприяти самовиявленню та розгортанню тези (див. “Арійський стандарт”, розділ 13.5. Арійська теза і єврейська антитеза). У діалектично суперечливій всесвітній боротьбі семітського (примат формації — громади, держави тощо — над особою) та індоевропейського (ідеал особистості свободи і відповідальності людини) начал рухається планетарна цивілізація. Власне, це якраз і підкреслює К.Макдональд (див. заключний абзац у наведеному уривку), твердячи, що саме в боротьбі проти загрози з боку “групових стратегій” єврейства провідні “західні суспільства” витворили свою сучасну сконсолідовану індоевропейську формаційну модель (тобто, іншими словами, ідентифікували свою расу, чого б, можливо, не сталося, якби, не маючи ідейного антагоніста, індоевропейці століттями “виварювалися самі в собі”).

Думка про семітизм як антитезу індоевропеїзму набуває особливої актуальності у контексті новітніх українських реалій. **Єврейство в Україні останнім**

часом виявляє все більшу активність, що стає потужним стимулом для самоорганізації та активізації українців. Локальне підтвердження такого висновку — вибори міського голови Києва навесні 1999 року, коли висунення на цю посаду Григорія Суркіса спричинило миттєве об'єднання українців та неукраїнців (у тому числі частини євреїв) навколо Олександра Омельченка. З погляду принципу чотирьох фаз (див. “Ритми політики” у №1 нашого журналу за 2000 р.) цей приклад є, гадається, своєрідним “чорновим зразком” (“діючим прототипом”) наступної української консолідації — спочатку у національному, а згодом і в глобальному масштабі.